

Livet från den ljusa sidan

Sociologi och föreställningen om det radikalt annorlunda

Life from the bright side. Sociology and the imagining of the radically different

The purpose of this article is to investigate how sociological imagination can be put to work for creating notions of the radically different as an alternative to the contemporary strategy of green growth for understanding and managing the climate crisis. Based on current growth-critical research literature, it examines how a number of authors have envisioned a future society characterized by degrowth. The analytical approach of the article is to try to discern patterns and tendencies through a systematic review of scientifically based future images. Such an approach can be said to be in line with the broader program that seeks to demonstrate the importance of sociology for societal change and, by extension, how we imagine and reconstitute the world beyond the climate crisis. Examples of what life in a future degrowth society could look like are presented based on its impact in four overall areas: lifestyle, infrastructure, governance and organization, and work and economy. Imaginings of the radically different are further illuminated through some prominent sociologists' reasoning about the concept of utopia.

Keywords: climate crisis, environmental sociology, imagination, degrowth, utopia

GRÖN TILLVÄXT ÄR den för närvarande dominerande strategin för att hantera klimatkrisen. Andra riktningar eller synsätt som brukar samsas under benämningen är *hållbar utveckling* och *ekologisk modernisering* (Fournier 2020). Karakteristiskt för grön tillväxt är övertygelsen om att klimatkrisen bäst hanteras genom marknadslösningar, ekonomisk tillväxt och tekniska innovationer (Bradley & Hedrén 2014:4; Hjorth Warlenius 2022:16; Urry 2016:185). När en viss strategi eller diskurs får en så hegemonisk ställning, särskilt i en fråga med existentiella dimensioner, så kan det vara rimligt att se sig omkring efter möjliga alternativ och kritiskt granska dem. När det gäller frågan om hur vi ska förstå och hantera klimatkrisen kan vi vara säkra på en sak: det finns alternativ till de tankegångar som för tillfället är dominerande. Dessa kan dock inom ramen för rådande system och strategier vara svåra att formulera och framstår därmed gärna som orealistiska.

Det mest framträdande alternativet till grön tillväxt är den strategi som kallas *nedväxt* (Herrmann 2023; Hjorth Warlenius 2022; Schmelzer et al. 2022; Stuart et al. 2021), vilken innebär en omfattande nedskalning av samhällets genomströmning av energi och material, liksom en omvärdering av välfärd från ekonomiskt välstånd och materiell konsumtion till ökat välmående genom delning, återbruk och cirkulära och

lokala ekonomier (Foster 2022:363–372; Hagbert et al. 2018:10; Urry 2016:177). De två kontrasterande tankeströmningarna, grön tillväxt och nedväxt, återspeglas i många texter med policyrekommendationer för klimatet, exempelvis i FN:s klimatpanels sjätte syntesrapport (IPCC 2022:173), hos Europeiska miljöbyrån (EEA 2021:21), hos Naturskyddsföreningen (Grenholm & Grenholm 2014) och hos tankesmedjan Cogito (Malmaeus & Hahn 2022). I den här artikeln utforskas därför nedväxt som alternativ strategi för att hantera klimatkrisen. Avsikten är att sätta i fråga det förgivettagna, den verklighet vi för tillfället lever i, och kritiskt granska en hypotetisk tillvaro, så som den beskrivs av dess förespråkare. Avsikten är dock inte att utvärdera realismen i dessa beskrivningar, inte heller att försöka säga något om sannolikheten för att vi så småningom kommer att leva i ett nedväxtsamhälle. Det är alltså inte fråga om att jämföra strategier eller att argumentera för att den ena strategin skulle vara att föredra framför en annan. Syftet med artikeln är snarare att utforska ett möjligt alternativ till det rådande; nedväxt som idé och berättelse, och i centrum för analysen står den till synes enkla frågan: *Hur skulle det vara att leva i ett nedväxtsamhälle?*

Den sortens spekulativa frågeställning har en särskild plats inom sociologiämnet. Skapandet och utforskandet av alternativa framtidsbilder, inte minst utopier, har en lång tradition som vi strax ska återkomma till. Även scenarioframskrivning (att genom kvalitativ beskrivning av alternativa utvecklingsvägar undersöka möjliga framtider, önskade såväl som oönskade) är ett vanligt angreppssätt inom sociologin (Frase 2016; Knop & Vlachos 1975; Urry 2013, 2016). I den här artikeln vill jag dock aktivera ett annat, välanvänt men högst aktuellt begrepp. I slutet av 1950-talet framförde C. Wright Mills idén om den sociologiska föreställningsförmågan som ett sätt att förstå relationer mellan samhällliga strukturer och människors beteende. Särskilt relevant för den här artikeln är Mills distinktion mellan personliga bekymmer och allmänna problem, där det förra har att göra med den enskilda individen och hennes närmiljö, medan det senare relaterar till samhällliga strukturer och institutioner: ”matters that transcend these local environments of the individual and the limited range of his life” (Mills 1963:396). Ett bekymmer är en privatsak, ett problem en allmän angelägenhet som kan utgöra en kris för institutionella arrangemang (s. 396).

Artikeln syftar till att ta Mills i anspråk på två sätt: för det första kan uppdelningen mellan bekymmer och problem ge oss ett sätt att förstå den problematik som karakteriserar vår samtids hantering av klimatkrisen. Norgaard (2018:174) pekar på att den forskning som bedrivits inom detta område till övervägande del fokuserat på individens ansvar för förändring av livsstil och konsumtion, utan hänsyn till samhällliga kontext. Hanteringen av klimatkrisen har med andra ord ramats in som ett personligt bekymmer, när det som egentligen krävs är förändring på systemnivå (Alexander & Gleeson 2020:916; Bradley & Hedrén 2014:2; Stuart et al. 2021:12; Urry 2013:219), det vill säga omformulering och hantering av klimatkrisen som ett allmänt problem. Det andra sätt på vilket Mills är relevant handlar om just detta; att med hjälp av den *sociologiska* föreställningsförmågan tydliggöra samband mellan samhällets mikro-, meso-, och makronivåer och undersöka hur förändringar i dessa samband kan se ut. Här kan vi med Norgaard (2018) göra en distinktion mellan *ekologisk* och *sociologisk*

föreställningsförmåga. Med ekologisk föreställningsförmåga har naturvetenskapliga forskare under lång tid beskrivit precis hur vår biofysiska omvärld förändras och hur mycket vi behöver minska våra utsläpp. Nu är det hög tid att vi använder vår sociologiska fantasi för att beskriva vad dessa förändringar kan komma att innebära – för den enskilda individen liksom för det samhälle hon är en del av.

Alternativa framtider har studerats genom klimatfiktion, en subgenre till science fiction där klimatförändringarnas katastrofala konsekvenser är det mest centrala (Alacovska & Holt 2023; Mayer 2014; Milkoreit 2017). Den här artikeln bidrar med ny kunskap genom att fokusera på föreställningar om hur det skulle vara att leva i ett nedväxtsamhälle – inte utifrån fiktiva berättelser, som i klimatfiktionen, utan med utgångspunkt i befintlig forskningslitteratur. Det empiriska underlaget utgörs alltså av texter publicerade i vetenskapliga tidskrifter och på akademiska bokförlag, och i analysen fokuseras hur tillväxtkritiska forskare har föreställt sig livet i ett nedväxtsamhälle.

Det finns ytterligare ett vägande skäl för att kritiskt granska föreställningar om tillvaron i ett nedväxtsamhälle. Flera enkätstudier har nämligen visat att många människor skulle föredra att leva i ett samhälle präglad av lägre ekonomisk tillväxt om det konkret visade sig vara till gagn för miljö och klimat. En undersökning utförd av Yale University 2018 visade att inte mindre än 70 procent av den amerikanska befolkningen instämmer i uttalandet: ”environmental protection is more important than growth” (Hickel 2020:26). Rockström med flera menar att ”I G20-länderna stöder 74% idén att deras lands ekonomiska prioriteringar bör förskjutas bortom vinster och ökat välstånd och fokusera mer på mänskligt välbefinnande och skydd av ekosystemen” (Rockström et al. 2023:211). Och Paulson och Büchs noterar att i genomsnitt drygt 60 procent av de svarande i 34 europeiska länder är positiva till en framtid där klimat och välmående prioriteras framför ekonomisk tillväxt (Paulson & Büchs 2022:1).

Beskrivningar av nedväxtsamhället finns numera i sådan mängd att de nästan kan sägas utgöra en egen genre. Samtidigt saknas en övergripande kritisk granskning av sådana texter.¹ Den här artikeln bidrar med en sociologisk analys av en korpus av nedväxtlitteratur i syfte att utforska ett möjligt alternativ till den rådande diskursen om grön tillväxt. Närmare bestämt bidrar artikeln med kunskap om och problematisering av nedväxt som en potentiell strategi för att hantera klimatkrisen. Vägledande i detta arbete är alltså Mills idé om den sociologiska föreställningsförmågan, men även Levitas tankar om utopi som metod, som hon beskriver på följande sätt: “[Utopia as method] combines an architectural mode of imagining alternative social possibilities – a kind of speculative sociology – with a critical, archaeological mode that probes the gaps and weaknesses in such putative constructions” (Levitas 2016:400).

Den fortsatta texten är disponerad på så sätt att det närmast följande avsnittet diskuterar klimatkrisen utifrån tillväxtkritisk litteratur, varefter följer några nedslag i

1 En del tillväxtkritiska texter tar visserligen upp problematiska aspekter med nedväxtsamhället, men dessa är i det stora hela att betrakta som undantag. Ett sådant undantag, värt att framhålla, är Hjorth Warlenius (2020, 2022) som ingående diskuterar tillväxtkritikens gränser. Se även Herrmann (2023:192) och Foster (2022:368).

miljösociologins tillväxtkritik och sociologins roll för vår mer övergripande förståelse av klimatkrisen. Efter det beskriver jag artikelns teoretiska inramning med fokus på hur utopibegreppet kan göras meningsfullt i detta sammanhang. Nästa avsnitt beskriver urvalsprocessen och analysen av det empiriska materialet, vilket följs av en presentation av studiens resultat. Denna del motsvarar vad Levitas kallar det arkitektoniska inslaget i föreställningar om alternativa framtider. I den avslutande diskussionen uppmärksammas vissa svagheter med nedväxtutopin, och denna del motsvarar vad Levitas kallar det arkeologiska inslaget i utopi som metod.

Cancerkapitalism

Att det finns ett positivt samband mellan ekonomisk tillväxt och ökande utsläpp av växthusgaser är i dag väl belagt. Ökar tillväxten så ökar även utsläppen (EEA 2020; Hjorth Warlenius 2022:8; Malmaeus & Hahn 2022:4; Schmelzer et al. 2022:73; Wiedmann et al. 2020:2). För den som uppfattar påståendet som sant uppstår åtminstone två tankar som kan vara värda att reflektera över. För det första ligger det nära till hands att utmåla kapitalismen, betraktad som ett system vars mest utmärkande drag är strävan efter ekonomisk tillväxt, som klimatkrisens huvudsakliga orsak (Baer 2021; Herrmann 2023; Hickel 2020; Holgersen 2022; Park 2015; Stuart et al. 2021).² För det andra blir det relativt enkelt att föreställa sig kapitalismen och klimatet som delar av ett och samma problemkomplex. Eftersom ekonomisk tillväxt bygger på fortsatt exploatering av resurser på en ändlig planet, så innebär klimatförändringen en kris för kapitalismen i lika hög grad som kapitalismen kan anses innebära en kris för klimatet (Dörre 2015:275; Holgersen 2022; Kallis 2020; Pelling et al. 2012; von Weizsäcker & Wijkman 2018).³

Tillväxtekonomin kallas ibland en aning provokativt för cancercellens ideologi (Alexander & Gleeson 2022). Cancermetaforen pekar på en av kapitalismens mer framträdande anomalier, nämligen att kapitalet å ena sidan *måste* fortsätta växa för att skapa stabilitet och å andra sidan att det av ekologiska och finansiella skäl helt enkelt *inte kan* fortsätta växa (s. 56). Av samma uppfattning är Clark och York (2014:171), som

2 Mot detta kan naturligtvis invändas att kapitalismen inte varit ensam om att skapa vår samtids klimatkrise. Som Holgersen (2022) och Pelling et al. (2012) mycket riktigt påpekar har även andra samhällssystem varit bidragande till att skapa miljöproblem. Pelling med flera nämner till exempel det faktum att "state socialism as practiced under the Soviet Union shared with Western capitalism a modernist agenda driven by industrialisation that equally well alienated nature and citizens from development, allowing ecological exploitation and social control in the name of national economic growth" (Pelling et al. 2012:3). Men, menar Holgersen, Sovjetunionen är borta sedan länge och "den politiska ekonomi vi har att förhålla oss till i dag är kapitalismen, vare sig man gillar det eller inte" (Holgersen 2022:69).

3 Det finns förstås också de som anser det motsatta, det vill säga att kapitalism och ekonomisk tillväxt bör betraktas som lösningen på klimatkrisen (även om man medger att strävan efter tillväxt bidragit till de miljö- och klimatproblem vi brottas med i dag). Förespråkare för denna uppfattning, att omställningen till ett fossilfritt samhälle ska drivas av ekonomiskt vinstintresse, anses ofta företräda vad som har kallats klimatkapitalism (se till exempel Norberg 2022; Rand 2020; Terzi 2022).

menar att ”kapitalismen saknar förmåga att anpassa sin sociala metabolism till naturen på ett miljömässigt hållbart sätt. Den omöjliggör läkning och metabolisk återhämtning. Den ständiga strävan att upprepa kapitalackumulationsprocessen förstärker den destruktiva sociala metabolismen, och naturen underordnas kapitalets behov helt utan hänsyn till följderna för de naturliga kretsloppen.” Cancermetaforen återfinns även hos Barry (2012), som menar att ekonomisk tillväxt precis som celltillväxt blir farlig när den får ske ohämmat och utan specifikt mål, liksom hos Kennedy (1993:61), som pekar på att den cancerliknande ackumuleringen av förmögenhet och makt hos en minoritet i dagens samhälle inte hejdas av revolutioner eller krig – ”*vi är tvungna att finna en ny lösning, om vi vill överleva*” (se även Dörre et al. 2015:244).

Denna process, där ekonomisk tillväxt och utarmningen av vår egen livsmiljö går hand i hand, illustreras ofta i samtida klimatforskning genom sambandet mellan BNP, materiellt fotavtryck och utsläpp av växthusgaser (Wiedmann et al. 2020; Onofrei et al. 2022). Som sagt, ökar tillväxten så ökar även utsläppen. Tillväxt som en grundläggande orsak till klimatkrisen har även lyfts fram av miljöorganisationer som FN:s klimatpanel (IPCC 2022), Europeiska miljöbyrån (EEA 2020) och Naturskyddsförbundet (Grenholm & Grenholm 2014). Europeiska miljöbyrån menar till exempel att samhället under lång tid har låst sig vid att definiera tillväxt utifrån mått på ekonomisk aktivitet och materiell konsumtion, och att vi nu behöver omsätta alternativa idéer om tillväxt i nya sätt att existera (EEA 2020).

Insikten att vi behöver alternativa strategier till grön tillväxt är alltså inte särskilt ny. I nästa avsnitt vidgar vi perspektivet en aning och försöker placera in klimatkrisen och tillväxtkritiken i ett bredare historiskt och sociologiskt sammanhang. Här är ambitionen att på ett övergripande plan diskutera sociologins roll för att begripliggöra den pågående klimatkrisen, och närmare bestämt hur den miljöinriktade sociologin kan bidra med perspektiv och inspirera till handling.

Sociologin, klimatet och tillväxtkritiken

Klimat och miljö har varit en del av sociologins intresseområden sedan ämnets tillkomst (Klinenberg et al. 2020:650), men det direkta engagemanget för frågorna har varit varierande. I slutet av 1970-talet publicerade Dunlap och Catton ett antal texter som kom att få stor betydelse för institutionaliseringen av miljösociologin (Bowden 2017; Buttel 1987; Freudenburg 1989). Deras bidrag kan grovt sägas följa samma linje som Meadows med flera (1972) inflytelserika studie *Tillväxtens gränser*, nämligen att vårt överutnyttjande av jordens begränsade resurser kommer att slunga mänskligheten in i en existentiell kris om vi inte radikalt förändrar vårt (västerländska) sätt att leva. Catton och Dunlap konstaterar att ”the world is finite, so there are potent physical and biological limits constraining economic growth, social progress, and other societal phenomena” (Catton & Dunlap 1978:45). Vad vi behöver göra, menar de, är att överväga idén om:

a “steady-state” or “sustainable” society, a form of societal organization [that] must be achieved in the near future if humans are to avoid tragic consequences of overshooting the earth’s carrying capacity. Not only must environmental sociologists begin to consider the social organizational requirements of such a society – ranging from energy efficient housing patterns to zero population growth – but they must also ask how existing societies might be changed to meet such requirements (Dunlap & Catton 1979:266).

Samma diskussion om det mycket problematiska förhållandet mellan tillväxt och hållbarhet återfinns även hos exempelvis Sessions (1974), Knop och Vlachos (1975), Anderson (1976), Buttell och Flinn (1976), Nordhaus (1977) och Schnaiberg (1980), bara för att nämna några. Bland senare bidrag kan nämnas Antonio och Clark (2015) samt Longo med flera (2016).

Flera försök har gjorts att lyfta fram klimatförändringarna som ett överordnat område vilket borde genomsyra alla sociologiska underdiscipliner, konsolidera ämnet och framtvinga samarbete mellan annars oförenliga vetenskaper. Norgaard (2018) och Lever-Tracy (2008) efterlyser exempelvis större samverkan mellan samhälls- och naturvetenskaperna för att finna nya vägar att hantera klimatkrisen. Lever-Tracys uppmaning till sociologer att fördjupa intresset för klimatet fick ett visst genomslag. Exempelvis Koehrsen med flera (2020) liksom Lockie (2022) har på senare tid publicerat omfattande översikter som diskuterar var sociologiämnet befinner sig i dag i förhållande till klimatkrisen.⁴

Nedväxt som utopi

Mills idé om att med hjälp av sociologisk föreställningsförmåga beskriva förhållanden mellan individ och samhälle hade stora likheter med det tidiga 1900-talets utopier (Levitas 2013:66). Men om Mills stannade vid ”historia och biografi och relationerna mellan dem bägge i samhället” (Mills 1971:12), så intresserade sig utopisterna för hur framtiden skulle kunna te sig, och hur den *borde* te sig, i jämförelse med det samtida: ”Portrayals of utopian societies adress Mills’s questions about the social and institutional structure, place in history, and human inhabitants of the alternative world” (Levitas 2013:75, se även Levitas 2007:60).

Mumford (1922) skilde exempelvis mellan utopier *som flykt* och utopier *för rekonstruktion*. Utopier som flykt tar ingen hänsyn till de hinder som föreligger i den verkliga världen för realisering av den utopiska visionen. De saknar koppling till samhället som det ser ut här och nu och utgör därför bara ett slags drömbild. Utopier för re-

4 Utan att i detalj redogöra för de inomdisciplinära diskussioner om klimatkrisen som för närvarande pågår, så kan vi konstatera att det inte saknas relevanta förslag på vad sociologiämnet bör fokusera på. Se förslag på forskningsbehov i exempelvis Davidson (2022), Dietz et al. (2020), Klinenberg et al. (2020), Norgaard (2018) och Wiertz och de Graaf (2020).

konstruktion, däremot, utgår från den verkliga världen och dess brister, och utgör på så sätt visioner av en rekonstruerad miljö. De är med andra ord inte bara orealistiska drömbilder utan potentiellt möjliga framtider (Mumford 1922:22; Levitas 2013:91). Precis som Mumford gör Bloch en distinktion mellan önsketänkande, som han kallar *abstrakt utopi*, och en potentiellt realiserbar framtid, som han kallar *konkret utopi* (Levitas 2013:6). Serge Latouche, en av nedväxtdiskursens främsta företrädare, beskriver nedväxt just som en konkret utopi: "Far from representing a flight into fantasy, it is an attempt to explore the objective possibility of its implementation. Hence the term 'concrete utopia' in the positive sense given it by Ernst Bloch" (Latouche 2009:32).

Nedväxt som konkret utopi kan med Levitas begreppsliggöras ytterligare om vi skiljer mellan det *arkitektoniska* och det *arkeologiska* inslaget i föreställningar om alternativa framtider. Utopi som arkitektur kan förstås som en provisorisk hypotes om hur samhället skulle kunna vara beskaffat: "It demands speculation, judgment and suspension of disbelief on part of both writer and reader [and] is followed always by the archaeological moment that interrogates the inconsistencies and silences of its architectural counterpart" (Levitas 2013:197-198).

Pendelrörelsen mellan dessa båda element, mellan (re)konstruktion och kritik, ger oss en tydlig inramning för artikelns vidare avsnitt. Våra föreställningar om det radikalt annorlunda behöver, helt i linje med Mills distinktion mellan personliga bekymmer och allmänna problem, samtidigt fokusera på samhällets maskineri och på de liv som levs däri (Levitas 2013:198).

Metod och material

Det empiriska material som ligger till grund för analysen består av femton vetenskapliga publikationer som innehåller föreställningar om och beskrivningar av hur ett framtida samhälle utan tillväxt skulle kunna se ut. Fem av de utvalda texterna är publicerade efter 2020, den tidigaste publikationen är från 2012. Strategin vid sökning efter material har varit att finna texter om nedväxt publicerade primärt (1) på engelska och (2) i bokform. Att jag sökte efter engelskspråkig litteratur berodde på att jag ville säkerställa såväl bredd som aktualitet i materialet. Att jag sökte primärt efter böcker var en nödvändig avgränsning, då antalet artiklar som publicerats inom området skulle göra materialet ohanterligt. Dock blev jag tvungen att göra några undantag, då en del böcker enbart hänvisade till artiklar för konkreta beskrivningar av hur ett möjligt framtida nedväxtsamhälle skulle kunna se ut. Av den anledningen består tre av de i analysen ingående publikationerna av artiklar, som då även uppfyllde de mer precisa kriterierna för inkludering (se nedan). Litteraturen har samlats in genom sökningar på Google samt i Libris och i Lunds universitets bibliotekskataloger.

Texter som medtagits i analysen är sådana som framställer ett nedväxtsamhälle i termer av "visioner", "föreställningar" eller "utopier", det vill säga i ett konditionalis som signalerar att texten har en fiktiv och villkorlig status ("om vi levde i ett nedväxtsamhälle så ..."). Närmare bestämt valdes texter ut som beskriver livet i ett nedväxtsamhälle som en möjlig framtida eventualitet genom ord som "om" (*if*), "skulle" (*would*), och

”kunde” (*could*), det vill säga konjunktiv som uttrycker något irrealt och hypotetiskt, något som (ännu) inte är men som skulle kunna vara (Josefsson 2009:75). I ett par fall (Alexander & Gleeson 2019; Mosley 2016) valdes texter av typen *back-casting narrative*, där framställningen utgår från en fiktiv framtid och redogör för vad som hände på vägen från vår faktiska samtid till den punkt i framtiden då texten skrivs. Skillnaden mellan de två typerna av framställning är att den förra föreställer sig hur något *skulle kunna bli* utifrån en reell samtida utsiktspunkt, medan den senare föreställer sig hur något *kom att bli* som det är utifrån en fiktiv framtida utsiktspunkt. Denna skillnad ligger i linje med hur man vanligtvis delar in olika typer av scenarier: *explorativa* scenarier syftar till att svara på frågan ”vad kan eller skulle kunna hända?” (eller i vårt fall ”hur skulle ett nedväxtingsamhälle kunna te sig?”), medan *normativa* scenarier syftar till att besvara frågan ”hur kan ett visst mål uppnås?” (eller i vårt fall ”vad krävdes för att vi skulle övergå till ett nedväxtingsamhälle?”) (Gunnarsson et al. 2006:12–13).

Efter detta försök att precisera mina kriterier för urval av texter, ska jag säga några ord om vad som legat till grund för att (till synes relevanta) texter valts bort. Berättelser om nedväxt kan grovt sett delas in i tre kategorier: *normativa* framställningar som berättar vad och hur något bör göras, vad som måste förändras, för att ett nedväxtingsamhälle ska kunna realiseras; *explorativa* framställningar som berättar om hur livet i ett potentiellt framtida nedväxtingsamhälle skulle kunna te sig; och *deskriptiva* framställningar som berättar om faktiska initiativ i vår samtid, genomförda projekt eller mönstersamhällen, som ligger i linje med nedväxtingens ambitioner, principer och tillvägagångssätt. I den här artikeln fokuserar jag på *explorativa* framställningar, det vill säga hur författarna föreställer sig nedväxtingsamhället som det radikalt annorlunda. Jag har därmed valt att utesluta texter av normativ karaktär, närmare bestämt texter som talar om *principles, policies, strategies* och *pathways* för mobilisering i riktning mot ett nedväxtingsamhälle. Det betyder att jag uteslutit från analysen litteratur som för övrigt framstår som betydelsefull i sammanhanget, ”nyckeltexter” som i hög grad refereras i de texter som medtagits. Så har jag exempelvis uteslutit Alexander et al. (2022), Barlow et al. (2022), Hickel (2020), Kallis et al. (2020), och Liegey och Nelson (2020).⁵

Jag har även valt att utesluta deskriptiva framställningar som redogör för faktiska samtida projekt och initiativ, eftersom fokus i artikeln ligger på *föreställningar om* det radikalt annorlunda. När det gäller deskriptiva framställningar relaterade till nedväxt så finns det dock två begrepp som för artikelns vidkommande kan vara viktiga att lyfta fram. Att ”göra” och ”leva” nedväxt i verkligheten benämns i den tillväxtkritiska litteraturen *prefiguration*. Prefigurativ praktik är alltså när människor omsätter föreställningen om ett alternativt sätt att leva i faktisk praktik som en motståndshandling gentemot det rådande. En sådan konkretiserad och praktiserad alternativ existens, som

5 Av samma anledning har jag valt att inte medta publikationer från det i övrigt mycket relevanta forskningsprogrammet Bortom BNP-tillväxt. De kvalitativa scenarier som togs fram inom detta program skulle uppfylla fyra specificerade och kvantifierade hållbarhetsmål och var därmed ”så kallade normativa backcasting-scenarier, vilket innebär att de visar på framtida tillstånd där de fyra hållbarhetsmålen ska uppfyllas” (Hagbert et al. 2018:16).

formar sig till ett aktivt tillbakadragande från den kapitalistiska kulturen, kallas efter Carlsson och Manning (2010) för en *nutopi*. Det handlar med andra ord om människor som söker mening genom att iscensätta nedväxt här och nu (Gearey & Ravenscroft 2019:451), som drivs av en ambition att skapa en alternativ framtid – i dag (Demaria et al. 2019:438; Schmelzer et al. 2022:255). Framställningar som huvudsakligen beskriver prefigurativa praktiker och nutopier har alltså exkluderats från analysen, men begreppen som sådana förekommer även i flera explorativa framställningar, varför det kan underlätta att vara bekant med deras innebörd.

Efter tillämpning av ovanstående inkluderings- och exkluderingskriterier på den insamlade litteraturen landade urvalet på totalt femton texter. I Tabell 1 nedan presenteras de utvalda texterna med namn, publiceringsår och titel. Fullständig bibliografisk information återfinns i referenslistan i slutet av artikeln.

Tabell 1. Urval av texter

Författare	År	Titel
Alexander	2015	Radical simplicity and the middle class
Alexander	2017a	Art against empire
Alexander	2017b	Envisioning a degrowth economy
Alexander	2021	What would a sufficiency economy look like?
Alexander & Gleeson	2019	Degrowth in the suburbs
Alexander & Gleeson	2020	Suburban practices of energy descent
Hickel	2019	Degrowth: a theory of radical abundance
Kallis	2020	Nerväxt
Mosley	2016	A message from the future about the steady state
Paech	2012	Liberation from excess
Sayer	2018	Political economic conditions of a good life beyond growth
Schmelzer et al.	2022	The future of degrowth
Stuart et al.	2021	The degrowth alternative
Trainer	2012	Degrowth – do you realise what it means?
Urry	2013	Low-carbon society

De utvalda texterna har blivit systematiskt granskade och väsentligt innehåll har genomgått öppen kodning, vilket innebär att kodningsprocessen varit relativt intuitiv eller induktiv snarare än deduktiv (Rennstam & Wästerfors 2015:34–35). Därefter har koderna bearbetats genom sammanslagning och reducering till ett hanterligt antal, delvis överlappande kategorier som slutligen strukturerats utifrån fyra övergripande teman: ”livsstil”, ”infrastruktur”, ”styrning och organisering” samt ”arbete och ekonomi” (se Tabell 2 nedan). Dessa teman kan sägas avspegla nedväxtdiskursens

övergripande områden, alltså de områden inom vilka föreställningar och narrativ om nedväxt huvudsakligen förekommer.

Tabell 2. Övergripande teman med ingående kategorier

Övergripande tema	Ingående kategorier
Tema	Kategorier, områden som beskrivs i litteraturen
Livsstil	Värderingar, familj, arbete, reproduktion, jämställdhet, omsorg, konsumtion, kläder, mat, resande, boende
Infrastruktur	Mobilitet, energi, el, vatten, sanitet, bebyggelse, teknologi, kommunikation, matförsörjning, markanvändning, odling
Styrning och organisering	Lokalsamhälle, allmänning, demokrati, offentlig service, understöd, utbildning, välfärd, fördelning
Arbete och ekonomi	Lönearbete, frivilligarbete, informellt arbete, marknad, lokal ekonomi, informell ekonomi, produktion

Temana ”styrning och organisering” och ”arbete och ekonomi” framstår som relativt givna med tanke på att själva idén med nedväxt utgår från att samhällets ekonomiska system behöver omstruktureras eller omvandlas och att vi därmed också behöver omvärdera vår syn på arbete. Temat ”styrning och organisering” handlar om hur man föreställer sig att ett nedväxtsamhälle kan fungera på meso- och makronivå. Temana ”livsstil” och ”infrastruktur”, som i någon mån beskriver nedväxtsamhällets mikro- och mesonivå, kan dock behöva en viss teoretisk motivering.

Det finns många sätt att förstå begreppet livsstil. I den här artikeln utgår jag från livsstil som medveten handling och uttryck för olika värden (Soneryd & Uggla 2011:55). Här syftar jag dock inte på livsstil (i Bourdieus anda) som identitetsskapande genom sociala och förkroppsligade positioner, estetiska uttryck eller upptagenhet av det egna jaget. Snarare åsyftas livsstil (i Webers anda) som individers medvetna handlingar med förankring i tydliga övertygelser och etiska värden, idéer om vad som är rätt och riktigt, som också kan bli vägledande för hur människor lever sina liv (Soneryd & Uggla 2011:56).

Även begreppet infrastruktur kan förstås på många olika sätt. I den här artikeln utgår jag från en begränsad definition, där infrastruktur huvudsakligen syftar på fysiska anläggningar och system vilkas funktion är att underlätta det rumsliga flödet av olika slags materia såsom värme, vatten och elektricitet (Star 1999:380) såväl som varor, människor och idéer (Larkin 2013). Klinenberg med flera (2020) beskriver hur infrastruktur formar våra liv: “...where and in what kinds of spaces we live; how (and how far or frequently) we circulate; which systems we use to communicate; what we eat and drink; how we generate and access water and electricity; whether and how we withstand extreme weather; and, of course, the extent to which we advance or lessen

global warming (Klinenberg et al. 2020:653). Även om temat huvudsakligen innefattar infrastruktur i fysisk bemärkelse, så bör vi vara medvetna om att det finns andra förståelser och analyser av fenomenet. Till exempel betonar Star (1999) och Larkin (2013) att infrastruktur kan betraktas som ett i hög grad *relationellt* fenomen: "... they are things and also the relation between things" (Larkin 2013:329), "... becoming real infrastructure in relation to organized practices" (Star 1999:380). Utöver att studera den fysiska infrastrukturen i ett visst område kan vi också fokusera på ett samhälls *sociala* infrastruktur (Klinenberg et al. 2020:653). För artikelns vidkommande är det alltså främst fysisk infrastruktur som temat avser, medan dess sociala och relationella aspekter är underförstådda eller helt enkelt lämnas därhän.

Analys och resultat

I det här avsnittet presenteras föreställningar om nedväxtsamhället utifrån fyra breda och delvis överlappande teman: livsstil, infrastruktur, styrning och organisering samt arbete och ekonomi. Dessa fyra teman är resultatet av en systematisering och kategorisering av de områden som tas upp och diskuteras i den insamlade litteraturen. Föreställningarna förstås här utifrån sitt arkitektoniska inslag, vilket innebär att de ska ses som provisoriska hypoteser om en möjlig framtid – "inviting both writer and reader to imagine themselves, as well as the world, otherwise" – och alltså inte som prognoser eller förutsägelser (Levitas 2013:198).

Livsstil

Något som tydligt framträder i föreställningar om nedväxtsamhället är behovet av förändrade värden och attityder. Här kan vi urskilja två huvudsakliga spår. En första typ av förändring handlar om vad vi anser vara bra respektive dåligt, god smak respektive dålig smak, attraktivt respektive oattraktivt och så vidare. Med Urrys formulering skulle vi behöva omdefiniera vad det innebär att vara "lyckad" (2013:212). Alexander och Gleeson (2019:163) talar om behovet av en postkonsumistisk attityd – "a social ethic of frugal self-sufficiency" – som skulle ersätta vår nuvarande strävan efter status knuten till ekonomiskt välstånd och konsumtion. Att köra runt i en Lamborghini eller Porsche skulle anses suspekt. Att klä sig enligt snabbskiftande modenycker skulle anses smaklöst, liksom att renovera sin bostad enbart av estetiska skäl (Alexander 2017a, 2021). Nya estetiska värden skulle utvecklas där lagat, återbrukat, bytt och hemtillverkat skulle tillmätas mycket större värde (Alexander 2015:242, 2017a:17, 2017b:167, 2021:241). Alexander och Gleeson (2019:163, 2020:296) nämner en slogan som var vanlig under 1930-talets ekonomiska depression: "Use it up, wear it out, make do, or do without".

En andra typ av förändring som skulle behöva ske handlar om hur vi ser på det gemensamma. I ett fungerande nedväxtsamhälle skulle vi behöva bli betydligt bättre på att dela på de resurser och utrymmen som redan existerar. Det skulle krävas, menar Trainer (2012:597), "a world view which is basically collectivist, cooperative and concerned to nurture other individuals and the community". Delning och återbruk

av befintliga resurser och saker skulle dominera framför produktion och konsumtion av nya (Hickel 2019:65; Kallis 2020:164-165).

Bostadsområden skulle förtätas och bostadsytan skulle minska, åtminstone vid nybyggen. Vi skulle behöva bli betydligt bättre på lokal självförsörjning av mat. Kosten skulle huvudsakligen vara vegetarisk och matsvinn skulle reduceras till ett minimum: "In a degrowth society, it would be considered utterly tasteless to throw away good food if even a single person went hungry, and cosmetic blemishes would not be considered flaws but merely the inevitable result of natural, organic production" (Alexander 2017a:18). I ett nedväxtingsamhälle skulle mobiliteten minska, vi skulle i stor utsträckning bo och arbeta på samma plats (Mosely 2016:202; Urry 2013:215). Även semestern skulle i de flesta fall tillbringas i närområdet (Alexander & Gleeson 2019:166), och vårt sociala umgänge skulle vara begränsat till grannskapet (Urry 2013:214).

En omvärdering av arbete skulle behöva ske, där traditionellt förvärvsarbete minskade i omfattning och betydelse och det oavlönade omsorgsarbetet premierades: "Oavlönat omsorgsarbete skulle värdesättas och kooperativ eller ideella organisationer skulle vara de dominerande producenterna, som stod för merparten av sysselsättningen" (Kallis 2020:168; se även Sayer 2018:114). Frågan om arbetets omvärdering utvecklas vidare i det avslutande temat. Traditionella könsroller, och förväntningar och begränsningar som följer med dessa, skulle bli mindre framträdande (Alexander & Gleeson 2019:164). Minskad tid för traditionellt förvärvsarbete i förening med ökad jämställdhet skulle leda till vad Schmelzer med flera benämner en "omsorgsrevolution" (Schmelzer et al. 2022:189). Nedskalningen av livets olika områden skulle även gälla familjestorlek, där den nya normen i nedväxtingsamhället skulle vara enbarnsfamiljen (Alexander 2017a:19; Alexander & Gleeson 2020:924).

Infrastruktur

I en framtid präglad av nedväxt är varje samhälle i så stor utsträckning som möjligt lokalt självförsörjande på mat, vatten och energi. Människor bor och arbetar på samma plats (Mosley 2016:202; Urry 2013:215), vilket gör behovet av längre transporter minimalt. I urbana miljöer, där självförsörjning inte är möjligt, kan användning av vatten och el komma att regleras kraftigt (Alexander & Gleeson 2019:156; Alexander 2017a:240-241). Utvecklingen av lokala ekonomier innebär också att förorten har fått en helt annan karaktär under dagtid jämfört med tidigare: "During the day the suburbs are vibrant, densely populated, and safe centres of economic and cultural activity – not emptied from 8 a.m. to 6 p.m. as they were in the recent past" (Alexander & Gleeson 2019:166).

I föreställningar om nedväxt framträder två övergripande bilder av samhällets infrastruktur. Den första handlar om hur man kan använda befintlig infrastruktur i ett framtida postfossilt samhälle, medan den andra beskriver nya former av markanvändning och landskapets förändring till följd av ökad lokal självförsörjning. Paech (2012) beskriver olika sätt på vilka befintliga industribyggnader, i de fall de inte monteras ner, kan byggas om till anläggningar för produktion av förnybar energi. Det handlar enligt Paech om ett materiellt nollsummespel, där vi i framtiden inte kan tillåta att

odlingsbar eller på annat vis produktiv mark tas i anspråk av nya byggnader: ”Facilities for generating renewable energy could be installed at these locations to ease the catastrophic consumption by these technologies of land and landscapes” (Paech 2012:127). Alexander och Gleeson (2020) resonerar på liknande sätt när de menar att underutnyttjad mark och infrastruktur, såsom vägar och parkeringsplatser i såväl privat som offentlig ägo, bör tas i anspråk för matproduktion (Alexander & Gleeson 2020:930). Under årtionden, kanske århundraden, framöver kommer vi att leva med – och behöva återbruka – den bebyggelse och de industriellt producerade varor, verktyg och material som framställdes under den fossila epoken (Alexander 2021:247). Befintlig bebyggelse och infrastruktur kommer att behöva förtätas, energieffektiviseras och klimatanpassas (Alexander & Gleeson 2019:168).

Den andra bilden som framträder är den av nya former av markanvändning och landskapets förändring till följd av ökad lokal självförsörjning. Det mest förekommande exemplet på hur stadsbilden och landskapet kan komma att förändras handlar om hur tidigare improduktiva ytor omvandlas till odlingsmark eller platser för hembaserad produktion av nyttiga varor. Förorternas trädgårdar, tomter, garage och uppfarter kan utnyttjas för hantverk, reparation, odling och förädling av närproducerade livsmedel (Alexander & Gleeson 2019:159, 2020:932; Trainer 2012:595). Outnyttjad mark i såväl privat som offentlig ägo kultiveras genom plantering och djurhållning; våtmarker och dammar för uppsamling av regnvatten anläggs där stora parkeringsplatser tidigare tog marken i anspråk (Alexander & Gleeson 2019:159-160). På de flesta byggnader används taken för produktion av solenergi eller uppsamling av regnvatten (Alexander 2017b:167). Föreställningen om lokal självförsörjning är till stor del inspirerad av de så kallade självhjälpsträdgårdar (*relief gardens*) och segerträdgårdar (*victory gardens*) som uppstod under de båda världskrigen som ett sätt att avlasta krigsekonomin och stärka civilbefolkningens moral (Alexander 2015:238; Alexander & Gleeson 2019:158).

Ytterligare ett sätt på vilket upplevelsen av landskapet och det offentliga rummet skulle te sig annorlunda i ett nedväxtsamhälle handlar om frånvaron av reklam och andra uttryck för konsumtionskultur: ”A degrowth society”, skriver Alexander (2017a), ”would likely produce vastly different urban and suburban landscapes, where advertising and cars were increasingly absent, depolluting the visual, aural, and mental environments, allowing people to have thoughts on their own, liberated from the industrial-consumerist aesthetic” (s. 19). Reklam mister sin mening och förefaller överflödigt i ett samhälle där konsumtion ersatts av cirkulation, återhållsamhet, byteshandel och återbruk. Dessutom, menar flera författare, skulle en avveckling av reklam ha en emancipatorisk effekt på så vis att våra sinnen och vår uppmärksamhet skulle befrias från reklamens ständiga intrycksbombardemang (Hickel 2019:66; Paech 2012:118; Stuart et al. 2021:44).

Styrning och organisering

En viktig utgångspunkt när det gäller hur ett framtida nedväxtsamhälle skulle styras och organiseras är att individuella beteendeförändringar (såsom minskat bilåkande, mer vegetarisk kost, minskad privatkonsumtion och energieffektivisering av bostaden)

inte är tillräckliga åtgärder för att samhällsekonomin skulle sänkas till en nivå som blev ekologiskt hållbar. Vad som krävs är förändring på systemnivå snarare än på individnivå (Alexander & Gleeson 2020:916; Stuart et al. 2021:12). Med den minskade makroekonomi som ett nedväxtingsamhälle skulle innebära skulle regeringarna behöva göra radikala omstruktureringar av sina budgetar, inte minst vad gäller utgifter för social välfärd: "Many social provisions – such as unemployment benefits, health benefits or subsidies, investment in public infrastructure, etc. might well disappear or be greatly reduced" (Alexander 2015:247). Förespråkare av nedväxtingsamhället menar att en kraftigt reducerad ekonomi inte nödvändigtvis vore något negativt, eftersom en sådan skulle göra det lättare att uppnå ekologisk och social hållbarhet på samhällsnivå. En större del av statens utgifter skulle gå till improduktiva ändamål som saktar ner ekonomin och en större del av dessa improduktiva utgifter skulle vara kollektiva (Kallis 2020:166). Centrala resurser, nyttigheter och infrastrukturer såsom vård, utbildning, vatten och energi skulle alltså förvaltas och delas som allmänningar genom egalitära demokratiska processer (Kallis 2020:164-165). Hickel (2019) går ett steg längre och menar att organiseringen av välfärdens resurser som allmänningar inte behöver begränsas till sådant som vård och utbildning, utan också skulle kunna innefatta allmänna nyttigheter i vidare mening, som exempelvis internet, boende och kollektivtrafik (s. 65–66).

I ett nedväxtingsamhälle skulle idén om privat ägande utmanas. Den sociala välfärden skulle organiseras som allmänningar snarare än utifrån någon typ av företagsmodell. Beslutsfattande och styrning skulle i huvudsak ske på lokal nivå och genom någon form av direktdemokrati (Mosley 2016:202–203): "There would be many committees and regular voluntary community working bees, building, maintaining and managing the commons and the local infrastructures" (Trainer 2012:595). Samhället, inte enskilda individer, äger och förvaltar marken, bebyggelsen och olika typer av resurser. Lokalsamhällen ansvarar för att i så hög grad som möjligt tillgodose sina egna behov av mat, energi och vatten, liksom att tillse att det finns skolor och sjukvård i närområdet (Mosley 2016:201). Eventuella tendenser till ekonomisk vinst kan regleras genom att olika delar av välfärden bedrivs i form av kooperativ, stiftelser eller ideella föreningar. Medlemsbanker kan bidra till finansiering med låg ränta liksom till att stimulera demokratiskt deltagande i viktiga beslut (Paech 2012:125). Kallis (2020:163) menar att sådana styrningsformer både möjliggörs av och bidrar till ett mer jämlikt samhälle: "För att en nedtrappning av genomströmningen ska vara socialt hållbar måste den åtföljas av ökad jämlikhet och mer delning, och vice versa: i ett mer jämlikt samhälle blir överskotten mindre och därmed krymper även produktionen och genomströmningen." Men, som sagt, för att detta ska vara möjligt måste idén om privat ägande utmanas. Privat ägande av mark, naturtillgångar och andra resurser skulle behöva ersättas av gemensamt ägande och förvaltning på lokal nivå (Paech 2012:201). Rätten att utnyttja olika resurser skulle begränsas med hänsyn till vad som är ekologiskt hållbart (Paech 2012:125–126). Man skulle behöva införa regler om inkomstbegränsning och restriktioner kring förmögenhetsförvärv och ackumulering av kapital (Paech 2012:128; Sayer 2018:114). Bidrag och subventioner till ekologiskt och klimatmässigt ohållbara

verksamheter (byggande, transport, industri, lantbruk och så vidare) skulle granskas och på sikt fasas ut (Paech 2012:126).

En särskild aspekt som lyfts fram i litteraturen är behovet av att reformera utbildningssektorn och anpassa den till de förutsättningar som råder i ett nedväxtingsamhälle (Paech 2012:27; Urry 2013:215). I välbärgade medelklassfamiljer och inte minst i de utvecklade ekonomiernas utbildningsinstitutioner lär sig barnen i dag att reproducera en ohållbar livsstil: "We train young people in the practices of excess and global mobility that are more ecologically ruinous than anything that former generations could ever allow themselves" (Paech 2012:127). Det minsta vi kan göra, menar Paech, är att etablera *hållbarhet* som ett obligatoriskt ämne inom alla utbildningar (Paech 2012:128).

Arbete och ekonomi

Som konstaterades i diskussionen av det inledande temat skulle skapandet av ett nedväxtingsamhälle kräva en omvärdering av vår nuvarande syn på arbete, där traditionellt förvärvsarbete minskade i omfattning och betydelse och det oavlönade omsorgsarbetet premierades (Schmelzer et al. 2022:18). Här åsyftas omsorg i vid bemärkelse, så att människor inte bara skulle lägga mer tid på sina nära relationer utan också ägna mer tid åt deltagande i ideella arbetsgrupper och projekt kopplade till underhåll och utveckling av lokalsamhällets resurser. Minskningen av traditionellt förvärvsarbete (inriktat på produktion) skulle frigöra tid och energi till omsorg om det allmänna (inriktat på reproduktion): "With more free time people would be able to have fun, enjoy conviviality with loved ones, cooperate with neighbors, care for friends and relatives, cook healthy food, exercise and enjoy nature, thus rendering unnecessary the patterns of consumption that are driven by time scarcity" (Hickel 2019:65). Liknande beskrivningar av livet i lokalsamhället förekommer hos Trainer (2012:59), som menar att "The alternative neighbourhood would be leisure-rich, full of interesting things to do, familiar people, common projects, animals, gardens, forests, lakes, little firms and community workshops".

Gemensamt för många beskrivningar av livet i ett nedväxtingsamhälle är att tillvaron på många sätt skulle likna den som rådde under förindustriell tid: "The household would once again become a place of production. Rather than hiring other people to grow all our food, cook our meals, make our clothes, build our furniture, look after our children, maintain our houses, etc., we would generally take care of such things ourselves, so far as it were possible" (Alexander 2021:244–245; se även Kallis 2020:168). Samtidigt skulle det fortfarande förekomma viss industriell produktion som säkerställde tillgången på sådant som är svårt att tillverka inom hushållet, såsom högteknologisk utrustning och medicin (Alexander 2021:245, 2017b:171). Därutöver skulle kvarvarande industriella resurser tas i anspråk för att underhålla, reparera och återbruka befintliga varor, maskiner och material (Paech 2012:121).

Förutom att den hembaserade produktionen av nyttiga varor ökade, skulle många människor ägna sig åt mer eller mindre manuellt lantbruksarbete sedan fossilberoende och energislukande maskiner och arbetsätt fasats ut (Alexander & Gleeson 2019:161–162; Mosley 2016:201; Paech 2012:121). Även om människors vardag till

stor del skulle handla om (mer eller mindre) frivilligt arbete för att upprätthålla en dräglig levnadsnivå, så skulle det fortfarande finnas behov av professionsutövare inom olika områden där det förutsattes en hög grad av expertis (Trainer 2012:596).

Marknader skulle fortfarande existera i olika former, men syftet skulle inte vara kommersiellt utan snarare att omsätta eller byta sådant som tillverkats eller odlats inom ramen för hushåll och lokalsamhällen eller att erbjuda sådant som inte är möjligt att producera på hushållsnivå (Alexander 2021:245-246; Paech 2012:122-123; Sayer 2018:114). Som nämndes i diskussionen av föregående tema skulle eventuella tendenser till kapitalackumulation stävjas å ena sidan genom att väsentliga delar av marknaden bedrevs i form av kooperativ, stiftelser eller ideella föreningar och å andra sidan genom att det infördes restriktioner kring inkomster och förmögensförvärv.

Diskussion

I denna avslutande del vänder vi oss till Levitas ”arkeologiska inslag” för en kritisk granskning av de föreställningar som presenterades i föregående avsnitt. Det innebär att vi försöker göra oss uppmärksamma på problem och tystnader, vad som förbises, i beskrivningarna av nedväxtsamhället (Levitas 2007:63, 2013:154, 2016:400).

Syftet med den här artikeln är att utforska föreställningar om nedväxt som en möjlig alternativ strategi för hantering av vår samtids klimatkris visavi den rådande diskursen om grön tillväxt. Kan då visionen om nedväxt betraktas som ett möjligt och relevant alternativ när vi söker förstå och hantera den verklighet vi nu lever i? Svaret på den frågan är givetvis inte entydigt. Genom att föreställa oss hypotetiska framtider med utgångspunkt i vad vi känner till om världen i vår samtid kan vi göra oss konkreta och detaljerade bilder av hur livet i ett samhälle utan ekonomisk tillväxt skulle kunna gestalta sig. Vi kan diskutera hur omständigheterna och förutsättningarna i ett sådant samhälle skulle forma och formas av vår livsstil, olika former av infrastruktur, de sätt på vilka vi organiserar oss och fattar beslut och vår syn på centrala verksamheter som arbete och ekonomi. Samtidigt är det något otillfredsställande med beskrivningar som dessa, en ambivalent känsla som med ett försök till konkretisering landar i tre punkter.

Den första, och kanske mest självklara, sammanhänger med nedväxtvisionens utopiska karaktär. De föreställningar om nedväxtsamhället som presenteras framställer en i hög grad normativ, önskad, framtid. Även om framställningen är explorativ i den betydelsen att den undersöker vad som *skulle kunna* vara, så är den sprungen ur ett relativt begränsat perspektiv, det vill säga ur vad som skulle kunna vara – om det var bra! Vi kan därför behöva intressera oss för vem som föreställer sig framtiden, vad som framställs som önskvärt eller som ett gott liv och för vilka (Andersson & Westholm 2019:27).

Det varierar hur ideologiskt uttalade författarnas beskrivningar är, men flertalet betonar att nedväxt som idé och strategi blir meningsfull endast om den ses som ett alternativ till kapitalism och ekonomisk tillväxt och inte som något realiserbart inom ramen för ett sådant, nu rådande system. Somliga tonar ner nedväxtvisionens ideologiska grund och talar i stället om *det nya paradigmet* där såväl ekonomisk liberalism som marxism måste överges, så exempelvis Claeys (2022:510). Andra, som Levitas

(2013) och Trainer (2012), ger tydligare besked om vad nedväxtvisionen innebär: ”The inescapable implication of degrowth is ‘socialism’ of some kind” (Trainer 2012:594, se även Levitas 2013:217). En annan sida av denna beskrivning av det önskvärda är att visioner om nedväxtsamhället i många fall framstår som romantiserande och kan anses reproducera stereotypa ideal. Det gäller inte minst bilden av tillvaron i förindustriella eller förkapitalistiska civilisationer (Kallis 2020:168), vilken man menar har stora likheter med tillvaron i ett nedväxtsamhälle.

Den andra punkten handlar om vad som utelämnas i föreställningar om framtiden. Kallis (2020:163) konstaterar att ett nedväxtsamhälle skulle vara ”ett egalitärt, klasslöst samhälle utan aristokrater och pöbel, kapitalister och arbetare, professionella män och vårdgivande kvinnor, vita herrar och svarta tjänare”. Även om nedväxtförespråkare återkommande framhåller visionens ”görbarhet”, så ligger det nära till hands att se den sortens uttalande som exempel på ”utopi som flykt” snarare än som ”utopi för rekonstruktion” (Mumford 1922). Eller med andra ord: kopplingen till samtidens realiteter känns minst sagt svag. Något som i stor utsträckning saknas i de genomgångna visionerna är en mer fördjupad analys av bestående social stratifiering i ett framtida nedväxtsamhälle. Hur skulle det vara att leva i ett samhälle utan tillväxt med utgångspunkt i andra förutsättningar och erfarenheter än de som förmedlas av en väl fungerande, företrädesvis vit medelklass? Hur kan vi föreställa oss makt, privilegier och prekariat i det samhälle som Kallis beskriver ovan? I frågor som dessa finns en påtaglig tystnad i det analyserade materialet.

När vi talar om nedväxt som en möjlig lösning på klimatkrisen, måste vi alltså samtidigt reflektera över betingelserna för människors möjligheter att utforma sina liv och agera på ett ansvarsfullt sätt (jfr Soneryd & Ugglå 2011:61; Stuart et al. 2021:12). För människor som redan i dag kämpar för mat för dagen kan tanken på att dra ner på det ena eller andra kännas som ett hån: ”Degrowth and energy descent for whom, we may ask”, som Alexander och Gleeson (2020:914) retoriskt frågar. I en annan text (Alexander & Gleeson 2019:147) konstaterar samma författare utifrån en fiktiv framtid att ”any transition beyond capitalism was always going to be a muddy transition [...] moulded with conflict, blood, and the screams of unnecessary suffering”. I föreställningar om det radikalt annorlunda är det alltså oftast förändringen av de materiella villkoren som står i centrum, och det tas mer eller mindre för givet att sociala konflikter, ojämlikhet och förtryck har upplösts någonstans på vägen. Sambandet mellan individuella bekymmer och allmänna problem, för att återvända till Mills, är med andra ord gestaltad på så vis att samhällets strukturer och institutioner har omformats för att möjliggöra för människor snarare än hindra dem från att leva enkelt, jämställt och klimatneutralt.

Den tredje punkten, som flyter in i de föregående, handlar om svårigheten att förverkliga visionen av ett nedväxtsamhälle. Som konstaterades ovan utgår litteraturen ofta från att det omvandlade samhället är gott och att tidigare konflikter och orättvisor upphört att existera. Men när det gäller föreställningar om hur nedväxtsamhället kom att förverkligas tenderar litteraturen att pendla mellan två olika scenarier. I bästa fall skulle nedväxt ske som en planerad, kontrollerad och demokratiskt bestämd global inbromsning av

ekonomisk och koldioxidintensiv aktivitet (Knop & Vlachos 1975:226; Urry 2016:177). Detta scenario förefaller dock inte särskilt realistiskt. En farhåga är att människor inte skulle gå med på de materiella förluster som en frivillig nedväxt skulle innebära (Kallis 2020:221; Claeys 2022:506). En annan är att ett sådant tillvägagångssätt förutsätter samförstånd, beslutsamhet och samverkan mellan ideologiskt diametralt olika aktörer.

Det är helt enkelt inte sannolikt att ett politiskt beslut om avsiktlig nedväxt under överskådlig tid skulle vara förenligt med en demokratisk samhällsordning (Hornborg 2019:83, 2021:285). I värsta fall skulle nedväxt ske på ett kaosartat sätt, som en oundviklig konsekvens av en samhällskollaps. Detta scenario har beskrivits av Alexander (2015), som talar om ett omvälvande avbrott i det rådande (*a great disruption*). En mildare variant av en oplanerad och påtvingad nedskalning skulle kunna se ut och upplevas som en recession eller möjligen en depression (Alexander & Gleeson 2020:909). Ett tredje scenario, som beskrivs mer sällan, är att ett nedväxtsamhälle förverkligas genom någon form av klimadiktatur, det vill säga genom planerad och påtvingad nedväxt (Lacroix 2020; Prinz 2023). I en sådan situation, konstaterar Knop och Vlachos (1975:225), "there would have to be strict enforcement, with severe encroachment on personal freedom", vilket med stor sannolikhet skulle möta stort motstånd bland de grupper i samhället som åtnjuter de största privilegierna. Ett fjärde scenario, kanske det som mest liknar den rörelse vi kan se i vår värld just nu, är en långsam revolution iscensatt framför allt av yngre generationer: "This movement will generate massive protests, widespread civil disobedience, hugely successful boycotts of key polluters, and much more. It will be met by much resistance from those who profit from destroying the earth, and from those who are simply afraid of change" (Claeys 2022:511). Problemet med detta scenario, för att återvända till Mills, är att sambandet mellan personliga bekymmer och allmänna problem – med andra ord mellan individers omställning och förändring på systemnivå – fortfarande är mycket asymmetrisk: "What groups", frågar sig Claeys (2022:512), "can possibly defy and then defeat the greatest concentration of propaganda power and information control ever amassed outside of a totalitarian regime?"

Ett demokratiskt beslut om avsiktlig nedväxt skulle kunna fattas endast om vi stod inför en mycket allvarlig och omfattande kris, *a great disruption* (Hornborg 2019:83; se även Alexander 2015). Frågan vi behöver ställa oss är när krisen kan anses vara så allvarlig och omfattande att ett sådant beslut blir möjligt, eller hur mycket värre situationen behöver bli innan det kan bli aktuellt. Föreställningar om nedväxt är utopiska – de beskriver en värld där vi lyckats hantera klimatkrisen och förmedlar på så sätt hopp. Men medan krisen förvärras, är det verkligen hopp som ska stå i centrum för vårt sociologiska fantiserande? Snarare än att vända oss mot utopier borde vi kanske ägna större uppmärksamhet åt dystopier – den verklighet som i allt väsentligt tycks vecklas ut inför oss. Snarare än att fokusera på vilka former av välmående det postfossila samhället kan erbjuda, bör vi kanske fokusera på vilka former av lidande det framtida samhället kommer att innebära. I stället för hopp bör vi kanske känna rädsla.

Rädsla kan leda till fatalism och passivitet, men också till handling (Claeys 2022:509). Dystopiska klimatframtider, som Urry (2011:148-150, 2013:187-201) och Frase (2016) föreställt sig dem, karakteriseras av ökad polarisering och militarisering – ett barbariskt

samhälle där människor slåss om de få resurser som finns kvar: ”In this de-civilizing energy-starved future, there would be a plummeting standard of living, a relocalization of mobility patterns, and increasing emphasis upon local ‘warlords’, and relatively weak national or global forms of governance” (Urry 2011:149). Efter den ohållbara kapitalismens död, menar Frase, gäller antingen övergång till socialism eller återgång till barbari (2016:31).⁶ Problemet med den sortens dystopiska visioner är att de beskriver ännu avlägsna framtider, som vi kan betrakta på behörigt avstånd. För att trigga handling behövs ett skifte av perspektiv: rädslan för framtiden måste bli en rädsla i samtiden – vi behöver agera nu, som om huset redan stod i lågor (Claeys 2022:509).⁷

Men lika farlig som rädslobetingad apati eller hopp utan handling är likgiltig anpassning, då vi normaliserar klimatlidandet i samma takt som vi påskyndar det (Wallace-Wells 2019:245). Så länge omställningen av samhället görs till ett personligt bekymmer snarare än ett allmänt problem (som kräver förändring på systemnivå) finns risken för att individers engagemang förr eller senare falnar och sjunker tillbaka till håglös anpassning. Med hänsyn till den dominerande inriktningen på samhällets rationalisering gör individen ”så gott han kan” (Mills 1971:187): ”Han styr sina aspirationer och sitt arbete så att de ska passa den situation han befinner sig i och som han inte kan se någon väg ut ur. I sinom tid kommer han inte längre att söka efter en utväg: han anpassar sig” (Mills 1971:187) – först till konsumismen, därefter till klimatkrisen.

Klimatkrisen fordrar såväl rädsla som hopp, men att ensidigt vända sig mot dystopier är ingen lösning. De problem och tystnader i nedväxtvisionen som diskuterats ovan kan genom sociologisk analys och fantasi ligga till grund för förbättring. Genom att artikulera svagheter, konflikter och det förgivettagna i sådana beskrivningar kan sociologin åstadkomma mer precisa och realistiska beskrivningar och i förlängningen bidra till att förvandla utopi till nutopi. Det finns i viss mån redan exempel på detta i form av normativa beskrivningar av vad vi bör göra för att uppnå ekonomisk–ekologisk–social hållbarhet (eg. Hagbert et al. 2018) samt deskriptiva studier av prefigurativa praktiker, initiativ och projekt (se t.ex. Barlow et al. 2022; Burkhart et al. 2020; Nelson & Edwards 2021). I strävan att utveckla och konkretisera explorativa föreställningar om nedväxtsamhället kan vi, med Levitas, växla mellan re(konstruktion) och kritik. I en sådan iterativ process kan vi synliggöra de relationer i samhället som reproducerar och institutionaliserar klimatskadliga handlingar (Norgaard 2018) och tydligare mejsla ut konturerna av vad Mills kallar *den fjärde epoken*, som håller på att avlösa den moderna tiden (Mills 1971:183).

Men för att det ska vara möjligt behöver vi påminna oss om att utopi inte är det samma som perfektion. Perfektion är ett slutmål och som sådant oföränderligt. Utopi är tankeexperiment, debatt och utforskande av alternativ (Sargisson 2007:30). Vi behöver föreställa oss alternativa samhällen som ofullständiga och bristfälliga (Claeys 2022:504; Sargisson 2007:30) men samtidigt som konkreta och realistiskt genomförbara. Det är en utmaning som sociologin är väl rustad för.

6 Med anspelning på Rosa Luxemburgs ”Juniuspamflett” (Luxemburg 1971 [1915]).

7 Med anspelning på Greta Thunbergs tal vid World Economic Forum i Davos den 23 september 2019.

Referenser

- Alacovska, A. & M. Holt (2023) The intertwinement of speculative fictions and environmental activism: Towards a sensory sociology of climate fiction. *The Sociological Review*, 71:5. <https://doi.org/10.1177/00380261231152732>
- Alexander, S. (2015) *Prosperous descent. Crisis as opportunity in an age of limits*. Melbourne: Simplicity Institute.
- Alexander, S. (2017a) *Art against empire. Toward an aesthetics of degrowth*. Melbourne: Simplicity Institute.
- Alexander, S. (2017b) Frugal abundance in an age of limits: Envisioning a degrowth economy, i E. Garcia, M. Martinez-Iglesias & P. Kirby (red.) *Transitioning to a post-carbon society. Degrowth, austerity and wellbeing*. London: Palgrave Macmillan.
- Alexander, S. (2021) *Beyond capitalist realism. The politics, energetics, and aesthetics of degrowth*. Melbourne: Simplicity Institute.
- Alexander, S. & B. Gleeson (2019) *Degrowth in the suburbs*. Singapore: Springer Singapore.
- Alexander, S. & B. Gleeson (2020) Suburban practices of energy descent. *American Journal of Economics and Sociology*, 79 (3):907–940. <https://doi.org/10.1111/ajes.12337>
- Alexander, S. & B. Gleeson (2022) Collective sufficiency: Degrowth as a political project, i S. Alexander, S. Chandrashekrana & B. Gleeson (red.) *Post-capitalist futures. Paradigms, politics, and projects*. London: Palgrave Macmillan.
- Alexander, S., Chandrashekrana, S., & B. Gleeson (red.) (2022) *Post-capitalist futures. Paradigms, politics, and projects*. London: Palgrave Macmillan.
- Anderson, C. (1976) *The sociology of survival. Social problems of growth*. Homewood: Dorsey.
- Andersson, J. & E. Westholm (2019) *Slaget om framtiden. Forskningens roll i konflikten mellan tillväxt och miljö*. Stockholm: Santérus förlag.
- Antonio, R. & B. Clark (2015) The climate change divide in social theory, i R. Dunlap & R. Brulle (red.) *Climate change and society: Sociological perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
- Baer, H. (2021) *Global capitalism and climate change. The need for an alternative world system*, andra utgåvan. Lanham: Lexington Books/Fortress Academic.
- Barlow, N., Regen, L., Cadiou, N., Chertkovskaya, E., Hollweg, M., Plank, C., Schulken, M., & V. Wolf (red.) (2022) *Degrowth & Strategy. How to bring about social-ecological transformation*. [S.I.]: Mayfly Books.
- Barry, J. (2012) Climate change, ”the cancer stage of capitalism” and the return of limits to growth: towards a political economy of sustainability, i M. Pelling, D. Manuel-Navarrete & M. Redclift (red.) *Climate change and the crisis of capitalism. A chance to reclaim self, society and nature*. London: Routledge.
- Bowden, G. (2017) An environmental sociology of the Anthropocene. *Canadian Review of Sociology*, 54 (1):48–68. <https://doi.org/10.1111/cars.12138>

- Bradley, K. & J. Hedrén (2014) Utopian thought in the making of green futures, i K. Bradley & J. Hedrén (red.) *Green utopianism: Perspectives, politics and micro-practices*. New York: Routledge.
- Burkhardt, C., Schmelzer, M., & N. Treu (red.) (2020) *Degrowth in movement(s). Exploring pathways for transformation*. Winchester: Zero Books.
- Buttel, F. (1987) New directions in environmental sociology. *Annual Review of Sociology*, 13:465–488.
- Buttel, F. & W. Flinn (1976) Economic growth versus the environment: Survey evidence. *Social Science Quarterly*, 57 (2):410–420.
- Carlsson, C. & F. Manning (2010) Nowtopia: Strategic exodus? *Antipode*, 42 (4):924–953. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2010.00782.x>
- Catton, W. & R. Dunlap (1978) Environmental sociology: A new paradigm. *The American Sociologist*, 13 (1):41–49.
- Claeys, G. (2022) *Utopianism for a dying planet. Life after consumerism*. Princeton: Princeton University Press.
- Clark, B. & R. York (2014) Sprickor och skiften – miljökrisernas orsaker. *Fronesis* 46–47:160–172.
- Davidson, D. (2022) Climate change sociology: Past contributions and future research needs. *PLOS Climate*, 1 (7):1–3. <https://doi.org/10.1371/journal.pclm.0000055>
- Demaria, F., Kallis, G., & K. Bakker (2019) Geographies of degrowth: Nowtopias, resurgences and the decolonization of imaginaries and places. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 2 (3):431–450. <https://doi.org/10.1177/2514848619869689>
- Dietz, T., Shwom, R., & C. Whitley (2020) Climate change and society. *Annual Review of Sociology*, 46:135–158. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-121919-054614>
- Dunlap, R. & W. Catton (1979) Environmental sociology. *Annual Review of Sociology*, 5:243–273.
- Dörre, K. (2015) Social capitalism and crisis: From the internal to the external *Landnahme*, i K. Dörre, S. Lessenich & H. Rosa (red.) *Sociology, capitalism, critique*. London: Verso.
- Dörre, K., Lessenich, S. & H. Rosa (red.) (2015) *Sociology, capitalism, critique*. London: Verso.
- EEA (2020) Growth without economic growth. Briefing no. 28/2020, European Environment Agency. <https://www.eea.europa.eu/publications/growth-without-economic-growth>
- EEA (2021) Reflecting on green growth. Creating a resilient economy within environmental limits. EEA Report no. 11/2021, European Environment Agency. <https://www.eea.europa.eu/publications/reflecting-on-green-growth>
- Foster, J. B. (2022) *Capitalism in the Anthropocene. Ecological ruin or ecological revolution*. New York: Monthly Review Press.
- Fournier, V. (2020) Possibilities and politics in imagining degrowth, i K. Legun, J. Keller, M. Carolan & M. Bell (red.) *The Cambridge Handbook of Environmental Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frase, P. (2016) *Four futures. Visions of the world after capitalism*. London: Verso.

- Freudenburg, W. (1989) The emergence of environmental sociology: Contributions of Riley E. Dunlap and William R. Catton, Jr. *Sociological Inquiry*, 59 (4):439–452.
- Gearey, M. & N. Ravenscroft (2019) The nowtopia of the riverbank: Elder environmental activism. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 2 (3):451–464. <https://doi.org/10.1177/2514848619843733>
- Grenholm, A. & S. Grenholm (2014) *Grön ekonomi – genom grön tillväxt eller minskat tillväxtberoende?* Stockholm: Naturskyddsföreningen.
- Gunnarsson, U., Höjer, M. & K-H. Dreborg (2006) *Att använda scenarier – förslag till långsiktigt miljömålsarbete*. Stockholm: Kungliga tekniska högskolan.
- Hagbert, P. et al. (2018) *Framtider bortom BNP-tillväxt. Slutrapport från forsknings-programmet "Bortom BNP-tillväxt: Scenarier för hållbart samhällsbyggande"*. Stockholm: Skolan för arkitektur och samhällsbyggnad, Kungliga tekniska högskolan. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1524798/FULLTEXT01.pdf>
- Herrmann, U. (2023) *Kapitalismens slut. Myten om grön tillväxt*. Stockholm: Fri Tanke.
- Hickel, J. (2019) Degrowth: a theory of radical abundance. *Real-World Economics Review*, 87:54–68. <http://www.paecon.net/PAERReview/issue87/Hickel87.pdf>
- Hickel, J. (2020) *Less is more. How degrowth will save the world*. London: William Heinemann.
- Hjorth Warlenius, R. (2020) Tillväxtkritikens gränser. Kapitel, i P. Björklund (red.) *Fossilfritt Sverige. En antologi om klimatomställning i praktiken*. Stockholm: Verbal.
- Hjorth Warlenius, R. (2022) *Klimatet, tillväxten och kapitalismen*. Stockholm: Verbal.
- Holgersen, S. (2022) *Krisernas tid. Ekologi och ekonomi under kapitalismen*. Göteborg: Daidalos.
- Hornborg, A. (2019) *Nature, society, and justice in the Anthropocene*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hornborg, A. (2021) *Kannibalernas maskerad. Pengar, teknik och global rättvisa i antropocen*. Göteborg: Daidalos.
- IPCC (2022) *Impacts, adaptation and vulnerability*. Working Group II contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.
- Josefsson, G. (2009) *Svensk universitetsgrammatik för nybörjare*. Lund: Studentlitteratur.
- Kallis, G. (2020) *Nerväxt*. Göteborg: Daidalos.
- Kallis, G., Paulson, S., D'Alisa, G. & F. Demaria (2020) *The case for degrowth*. Cambridge: Polity Press.
- Kennedy, M. (1993) *Pengar utan ränta och inflation. Ett bytesmedel som tjänar alla*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Klinenberg, E., Araos, M., & L. Koslov (2020) Sociology and the climate crisis. *Annual Review of Sociology*, 46:649–669. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-121919-054750>
- Knop, E. & E. Vlachos (1975) Examining alternative futures: Theoretical considerations. *Futures*, 7 (3):221–229.
- Koehrsen, J., S. Dickel, T. Pfister, S. Rödder, B. Wendt, K. Block & A. Henkel (2020) Climate change in sociology: Still silent or resonating? *Current Sociology*, 68 (6):738–760. <https://doi.org/10.1177/0011392120902223>

- Lacroix, S. (2020) Time for a green dictatorship? Democracy in the face of environmental emergency. Ledare, *Philonomist* 2020-11-26. Publicerad online: <https://www.philonomist.com/en/article/time-green-dictatorship>
- Larkin, B. (2013) The politics and poetics of infrastructure. *Annual Review of Anthropology*, 42:327–343. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-092412-155522>
- Latouche, S. (2009) *Farewell to growth*. Cambridge: Polity Press.
- Lever-Tracy, C. (2008) Global warming and sociology. *Current Sociology*, 56 (3):445–466. <https://doi.org/10.1177/0011392107088238>
- Levitas, R. (2007) The imaginary reconstitution of society: Utopia as method, i T. Moylan & R. Baccolini (red.) *Utopia, method, vision. The use value of social dreaming*. Bern: Peter Lang.
- Levitas, R. (2013) *Utopia as method. The imaginary reconstitution of society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Levitas, R. (2016) Less of More. *Utopian Studies*, 27 (3):395–401.
- Liegey, V. & A. Nelson (2020) *Exploring degrowth. A critical guide*. London: Pluto Press.
- Lockie, S. (2022) Mainstreaming climate change sociology. *Environmental Sociology*, 8 (1):1–6. <https://doi.org/10.1080/23251042.2022.2043529>
- Longo, S., Clark, B., Shriver, T., & R. Clausen (2016) Sustainability and environmental sociology: Putting the economy in its place and moving toward an integrative socio-ecology. *Sustainability*, 8 (5):1–17. <https://doi.org/10.3390/su8050437>
- Luxemburg, R. (1971 [1915]) *Socialdemokratins kris*. Stockholm: Gidlund.
- Malmaeus, M. & T. Hahn (2022) *Tillväxten inför verkligheten*. Stiftelsen Cogito. <https://www.cogito.nu/publikationer/tillvaxten-infor-verkligheten>
- Mayer, S. (2014) Explorations of the controversially real: Risk, the climate change novel, and the narrative of anticipation, i S. Mayer & A. von Mossner (red.) *The anticipation of catastrophe. Environmental risk in North American literature and culture*. Heidelberg: Winter Universitätsverlag.
- Meadows, D., Meadows, D., Randers, J. & W. Behrens (1972) *Tillväxtens gränser*. Stockholm: Bonniers.
- Milkoreit, M. (2017) Imaginary politics: Climate change and making the future. *Elementa. Science of the Anthropocene*, 5 (62):1–18. <https://doi.org/10.1525/elementa.249>
- Mills, C. W. (1963) *Power, politics and people. The collected essays of C. Wright Mills*. Oxford University Press.
- Mills, C. W. (1971) *Den sociologiska visionen*. Lund: Arkiv.
- Mosley, G. (2016) A message from the future about the steady state economy, i H. Washington & P. Twomey (red.) *A future beyond growth. Towards a steady state economy*. London: Routledge.
- Mumford, L. (1922) *The story of utopias*. London: Boni and Liveright Inc.
- Nelson, A. & F. Edwards (red.) (2021) *Food for degrowth. Perspectives and practices*. London: Routledge.
- Nelson, A. & F. Schneider (red.) (2019) *Housing for degrowth. Principles, models, challenges and opportunities*. London: Routledge.

- Newell, P. & M. Paterson (2010) *Climate capitalism. Global warming and the transformation of the global economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norberg, J. (2022) Handla för klimatet, i E. Gustafsson (red.) *Grön kapitalism*. Stockholm: Timbro förlag.
- Nordhaus, W. (1977) Economic growth and climate: The carbon dioxide problem. *The American Economic Review*, 67 (1):341–346.
- Norgaard, K. M. (2018) The sociological imagination in a time of climate change. *Global and Planetary Change*, 163:171–176. <https://doi.org/10.1016/j.gloplacha.2017.09.018>
- Onofrei, M., A. Vatamanu & E. Cigu (2022) The relationship between economic growth and co2 emissions in EU countries: A cointegration analysis. *Frontiers in Environmental Science*. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2022.934885>
- Paech, N. (2012) *Liberation from excess. The road to a post-growth economy*. München: Oekom Verlag.
- Park, J. (2015) Climate change and capitalism. *Consilience: The Journal of Sustainable Development*, 14 (2):189–206.
- Paulson, L. & M. Büchs (2022) Public acceptance of post-growth: Factors and implications for post-growth strategy. *Futures*, 143:1–15. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2022.103020>
- Pelling, M., Manuel-Navarrete, D., & M. Redclift (red.) (2012) *Climate change and the crisis of capitalism. A chance to reclaim self, society and nature*. London: Routledge.
- Prinz, A. (2023) An ecological dictatorship to save the planet? The political economics of climate dictatorship and climate clubs. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4498228>
- Rand, T. (2020) *The case for climate capitalism. Economic solutions for a planet in crisis*. Toronto: ECW Press.
- Rennstam, J. & D. Wästerfors (2015) *Från stoff till studie. Om analysarbete i kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Rockström, J., Gaffney, O., Randers, J., Dixon-Declève, S., Stoknes, P., & J. Ghosh (2023) *En jord för alla. Ett manifest för mänsklighetens överlevnad*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Sargisson, L. (2007) The curious relationship between politics and utopia, i T. Moylan & R. Baccolini (red.) *Utopia, method, vision. The use value of social dreaming*. Bern: Peter Lang Verlag.
- Sayer, A. (2018) Political economic conditions of a good life beyond growth, i Rosa, H. & C. Henning (red.) *The good life beyond growth. New perspectives*. London: Routledge.
- Schmelzer, M., A. Vetter & A. Vansintjan (2022) *The future of degrowth: A guide to a world beyond capitalism*. London: Verso.
- Schnaiberg, A. (1980) *The environment: From surplus to scarcity*. Oxford: Oxford University Press.
- Sessions, G. (1974) Anthropocentrism and the environmental crisis. *Humboldt Journal of Social Relations*, 2 (1):71–81.

- Soneryd, L. & Y. Ugglå (2011) *(O)möjliga livsstilar. Samhällsvetenskapliga perspektiv på individualiserat miljöansvar*. Lund: Studentlitteratur.
- Star, S. (1999) The ethnography of infrastructure. *American Behavioral Scientist*, 43 (3):377–391.
- Stuart, D., Gunderson, R. & B. Petersen (2021) *The degrowth alternative. A path to address our environmental crisis?* Abingdon: Routledge.
- Terzi, A. (2022) *Growth for good. Reshaping capitalism to save humanity from climate catastrophe*. Cambridge: Harvard University Press.
- Trainer, T. (2012) De-growth: Do you realise what it means? *Futures*, 44 (6):590–599. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2012.03.020>
- Trainer, T. & S. Alexander (2019) The simpler way: Envisioning a sustainable society in an age of limits. *Real-World Economics Review*, 87:247–260. <http://www.paecon.net/PAEReview/issue87/TrainerAlexander87.pdf>
- Urry, J. (2011) *Climate change and society*. Cambridge: Polity Press.
- Urry, J. (2013) *Societies beyond oil. Oil dregs and social futures*. London: Zed Books.
- Urry, J. (2016) *What is the future?* Cambridge: Polity Press.
- von Weizsäcker, E. U. & A. Wijkman (2018) *Come on! Capitalism, short-termism, population and the destruction of the planet. A report to the Club of Rome*. New York: Springer.
- Wallace-Wells, D. (2019) *Den obeboeliga planeten. Livet efter uppvärmningen*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Wiedmann, T., M. Lenzen, L. Keyßer & J. Steinberger (2020) Scientists' warning on affluence. *Nature Communications*, 11:3107:1-10. <https://doi.org/10.1038/s41467-020-16941-y>
- Wiertz, D. & N. de Graaf (2020) The climate crisis: What sociology can contribute, i K. Gerxhani, N. de Graaf & W. Raub (red.) *Handbook of sociological science: Contributions to rigorous sociology*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Författarpresentation

Mikael Linnell är postdoktor vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet. Inom ramen för projektet *Att förbereda sig inför nedväxt – social resiliens, förändring och självbegränsning* utforskar han praktiker och motiv för hållbar livsföring hos människor som befinner sig i marginalerna av etablerade sammanslutningar, nätverk och omställningsgrupper.

Kontaktuppgifter

Mikael Linnell
 Sociologiska institutionen, Lunds universitet
 Box 1134, 221 00 Lund
 mikael.linnell@soc.lu.se